

RÄTTEN TILL FÖRÄLDRASKAP
konferens arrangerad av

Handikappombudsmannen och STIL
augusti 1995

Fyra års kamp för att få adoptera

Adolf Ratzka

Vad min fru Dorothee och jag fick uppleva är en lång och sorglig historia. Jag ska försöka göra den så kort och rolig som möjligt. Jag börjar alltså med fel ändan och har glädjen att berätta att vi har en liten flicka på 13 månader. Vi har just återvänt från en 10 månaders vistelse i Costa Rica. Jag var gästprofessor där och samtidigt hade vi den stora chansen att adoptera Katharina. Vi adopterade henne enligt costarikansk lag. Det blev klart nu i juli. Vi tre har varit tillsammans nu i över 10 månader och trivs jättebra med varandra.

Beslutet att skaffa barn var en lång process. Det som hjälpte oss att komma fram till beslutet var det system med personlig assistans som STIL had gjort möjlig. Det andra som hjälpte oss att ta steget var våra förebilder. Vi har ett antal goda vänner med funktionshinder i USA som hade adopterat barn.

Vi sökte kommunens medgivande för adoption. Det var vår 1990. Vi fick vänta mycket länge på hemutredningen. Efter nästan ett år fick vi se första utkastet där det stått att jag inte kunde ge den kroppsliga närheten och värmen som ett barn behöver. När jag protesterade högljutt ändrade man formuleringen till:

"I de sökandes fall förmenas barnet till viss del den fysiska kontakten med den ene av föräldrarna"

När vi påbörjade hemutredningen begärde kommunen hos socialstyrelsens rättsliga rådet ett utlåtande om min lämplighet. Rättsliga rådets svar består av två meningar:

"AR är gravt rörelsehindrad samt har behov av andningsassistans/respirator under nätterna och även dagtid pga sviter efter polio. Styrelsen finner att AR av medicinska skäl ej är lämpad att mottaga adoptivbarn."

Socialtjänstens tjänsteutlåtande rekommenderade avslag och så blev det. Det var i november 1991. Vi överklagade till länsrätten. Vid rättegången hävdade kommunens jurist bl a att jag inte skulle kunna byta blöjor vilket skulle betyda att jag inte var lämplig som far.

Vi vann i länsrätten. Kommunen överklagade till kammarrätten. Kammarrätten inhämtade två expertutlåtande från en socialkonsulent från länsstyrelsen som var positiv och från en professor i barn- och ungdomspsykiatri som bl a skrev att vi var

"ur psykologisk-social och psykiatrisk synpunkt välförberedda att vara föräldrar och i det avseendet snarast mera förberedda än blivande föräldrar i allmän".

Vi vann i kammarrätten och kommunen överklagade till regeringsrätten. Regeringsrätten beslöt i mars 1993 att inte ta upp ärende för provning. Därmed fastslogs kammarrättens dom och vi hade vunnit.

Nu hade vi alltså ett medgivande men vi hade fortfarande inget barn. De flesta som adopterar i Sverige går med i en adoptionsförening som sedan letar jorden runt för ett barn. Redan 1990 hade vi försökt bli medlemmar i Adoptivcentrum, en av dessa adoptionsföreningar. Där sa man redan vid första telefonsamtalet att vi skulle aldrig kunna få ett barn genom dem pga mitt funktionshinder. Av en annan förening fick vi ett vänligt brev med samma innehåll.

Om man inte får hjälp av en adoptionsförening, kan man leta efter ett adoptivbarn själv genom sk privata kontakter. Doro och jag har rest mycket, framför allt i Centralamerika och vi bad våra vänner där att hjälpa oss.

Ett medgivande gäller för ett land och för ett år och under detta år kunde våra vänner i Costa Rica inte hitta ett barn. Vi sökte alltså ett förnyande vilket brukar vara ett rutinärende. Icke i vårt fall. Kommunen avlog vår ansökan och därmed började hela processen från början. Återigen jagade oss kommunen upp till regeringsrätten som återigen vägrade provningsrätten och därmed hade vi vunnit en gång till. Det var augusti 1994 och i oktober åkte vi till Costa Rica.

Vår erfarenhet pekar på en del brister i systemet:

Kommunens kompetens

De socialarbetare som gjorde hemutredningen hade uppenbara problem med att hantera situationen: de talade mest med Doro, jag fick anstränga mig för att påminna dem att jag fanns till. De tittade mig nästan aldrig i ögonen. Uppenbarligen hade de aldrig omgåtts med personer med funktionshinder. Samma sak gällde för sociala distriktsnämnden. När vi framförde vår sak vid deras sammanträde fick vi ingen ögonkontakt. Enbart ordföranden ställde några allmänna artiga frågor. I en TV intervju medgav ordföranden att det hade varit svårt och att ett sådant ärende hade de aldrig varit med om. Därmed medgav han att socialnämndens ledamöter saknade kompetensen att avgöra ärendet.

Som hjälp i sina bedömningar har socialtjänsten "Handboken för socialnämnder om Internationella adoptioner" som är utgiven av NIA, Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor. Boken är kanske vettig, men den tolkas av människor. Så står det t ex i boken att om ett par söker medgivande till adoption så måste båda orka. Detta tolkades av socialtjänsten så här:

För det första antar man automatiskt att de som har ett omfattande funktionshinder som jag orkar inte mycket. Den slutsatsen drog man utifrån sina förutfattade meningar eftersom man aldrig frågade mig vad jag hade orkat med tidigare i mitt liv. Samtidigt antogs det automatiskt att Doro redan var fullt sysselsatt med att "ta hand om mig" och skulle inte orka med ett barn - även om vi talade och skrev mycket om hur STIL och personlig assistans fungerar. Men det var för nytt för dem.

Under hemutredningen antydde det att Doro som inte har ett funktionshinder skulle inte stötta på större problem, om hon skulle söka medgivande som ensamstående. Vi skulle alltså behöva skiljas. Den biten kränkte mig. Slutsatsen man måste dra är att samhällets representanter anser att jag inte duger som far - och ännu värre - att det är bättre för ett barn att växa upp utan far alls än med mig. Jag kan alltså inte bidra med något alls, jag är t o m till skada för ett barn!

Medikaliseringen av funktionshinder

I offentliga sammanhang är man i Sverige mycket stolt över sitt miljörelaterade handikappbegrepp - ni vet, ett funktionshinder blir ett handikapp enbart om det finns attitydsmässiga eller fysiska hinder i omgivningen. Men i och med att kommunen begärde ett yttrande från socialstyrelsens rättsliga rådet blev mitt funktionshinder en sjukdom och därmed är vi minst 20 år tillbaka i tiden igen.

Rättsliga rådet får inte träffa de människor som de ska bedömma. Rådet har endast tillgång till sjukjournaler. Föräldraskap blir reducerad till en medicinsk företeelse trots att socialtjänstlagen hävdar den s k helhetssynen!

Den medicinska synen på funktionshinder leder till överraskande resultat: 1991 svarade RR på kommunens begäran att man fann mig ej lämplig av medicinska skäl. 1994 ställde kammarrätten samma fråga igen. Då befann rådet att det inte fanns några medicinska hinder för ett medgivande, eftersom mitt hälsotillstånd hade varit oförändrat sedan det första utlåtande.

Hänger ni med? 1991 var jag för sjuk för att vara far. 1994 tycker RR att jag är lämplig eftersom mitt hälsotillstånd är oförändrat. Man får fråga sig vilken intelligens regeringen avkräver RRŽs ledamöter. Ifjol fick RR ta ställning i frågan, om massmördaren Flink kan anses som sjuk. Ni kan tänka er hur hedrat jag känner mig över att figurera i samma sammanhang som en massmördare.

Rättssäkerheten

RR gör endast rekommendationer. Som rekommendationer går de inte att överklaga. Kommunens praxis är att nästan alltid följa rådets utlåtande.

Viceordöranden i sociala distriktsnämnden sa i en tidningsintervju att nämnden ska inte lämna medgivande vid den minsta tveksamheten om att placeringen är i adoptivbarnets bästa intresse. Detta öppnar direkt vägen för alla slags fördomar. Annars finns det i rättssammanhang principen "In dubio pro reo" - alltså: "om det finns tveksamhet, döm tills den åklagades fördel".

Viceordföranden sa också i pressen att jag var för avvikande för att kunna vara adoptivfar. Hon tycker alltså att endast de som motsvarar hennes bild av Medelsvensson får adoptera.

Den nuvarande ordningen lägger bevisbördan på mig. Kommunen behövde aldrig komma med bevis på sina lösa påståenden om varför jag inte skulle duga som adoptivfar. Vi la fram forskningsresultat från USA som visar att barn till fäder med funktionshinder skiljer sig inte i sin utveckling från andra barn. Kommunen valde att negligera dessa fakta och istället förlita sig på sina förutfattande meningar.

Här måste vi också nämna att vi hade ett enormt stöd av en erfaren och hängiven jurist i person av Stefan Käll. Det går inte att ensamt försöka kämpa emot de massiva resurser som kommunen satt igång mot oss.

Hur kan man förbättra den nuvarande ordningen ?

I all ödmjukhet ska erkännas att det inte är möjligt att konstruera ett helt rättvist system. Självklart skall inte alla som vill ha barn för den skull anses vara lämpliga föräldrar.

Den förändring som vi vill se är att man ska kunna välja bland flera olika organ eller institutioner som kan göra hemutredningen. Det är sekundärt om de är privata eller offentliga. Idag kan man visserligen välja bort en tjänsteman som man inte har bra kontakt med. Men det blir i alla fall någon som sitter på samma fikabord och det är naivt att underskatta lojaliteten bland arbetskollegor som gör att den andra bedömningen påverkas mycket av den första.

Våra amerikanska vänner berättar om hur privata adoptionscentra under statlig tillsyn får bedömma lämpligheten och förmedla barn. Det är ett sätt som är värt att studera.

Ett annat problem är att kommunen idag helt lagligt kan blockera en högre domstols beslut, som vårt fall visar. Även om vi till sist fick rätt, så tog det tid. Och ett adoptionsärende är ofta en tävling mot tiden. Vi var 38 resp 47 när vi började och hann bli 42 och 51 tills vi fick Katharina. Om kommunen hade

lyckats förhålla ärendet ännu längre, skulle vi ha avstått själva på åldern. Adoptionsärendet borde behandlas med högsta prioritet i domstolarna av just den anledningen.

Huvudproblemet med det nuvarande systemet är att en socionomutbildning eller ett partitillhörighet i sig inte automatiskt befriar en människa från sina fördomar. Alla har vi våra fördomar mot grupper som vi inte haft så mycket kontakt med. Framför allt om dessa grupper betraktas som avvikande, om det nu är invandrare, homosexuella eller människor med funktionshinder.

Till slut måste det konstateras att vi till sist fick medgivandet till adoption trots allt. Katharina är så underbar att vi tycker att det var värt att vänta i fyra år på just henne. De fyra åren av osäkerhet, förnedring och förbistring är nästan bortglömda. Idag har vi annat att tänka på.

Adolf Ratzka